

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ “СВОБОДА”

У статті проаналізовано програмові засади та соборницьку діяльність Всеукраїнського об'єднання “Свобода”. Автор обґрунтовує, що осердям політичної програми і діяльності партії є єднання країни та розбудова Української державності на засадах українського націоналізму.

Ключові слова: націоналізм, соборність, Україна, автономія, державність, партія, унітарний статус, федералізація.

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х–на початку 90-х рр. XX століття призвели до появи численних українських політичних партій. Їх діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження діяльності українських політичних партій у кінці 80-х рр. XX – на початку XXI ст. започатковано в публікаціях А.Білоуса, О.Бойка, Б.Вола, О.Гараня, С.Гелея, Р.Зелика, А.Камінського, В.Литвина, О.Майбороди, Я.Малика. Проблема державного устрою й роль ідеї соборності в ідеології та діяльності українських партій знайшла відображення в працях В.Боровика, Б.Гдичинського, В.Ейсмонта, С.Телешуна, О.Шановської.

Окрему політичну позицію в процесі державного будівництва і консолідації нації займали українські партії націоналістичного спрямування. У статті поставлено завдання проаналізувати ставлення Всеукраїнського об'єднання (далі – ВО) “Свобода” до проблеми соборності, державного устрою та розвитку місцевого самоврядування.

Перші кроки до створення партії пов'язують з діяльністю громадської воєнізованої організації “Варта Руху”, яка охороняла львівські мітинги в кінці 80-х на початку 90-х рр. XX століття. 29 вересня 1991 року у Львові відбулися збори ініціативної групи, а 13 жовтня 1991 року – установчий з'їзд, який проголосив створення партії під назвою Соціал-Національна партія (далі – СНПУ) України. Головою СНПУ було обрано Я.Андрушківа [5].

Своєю метою СНПУ визначала розбудову незалежності Української соборної держави на засадах національної та соціальної справедливості [6, с.57]. Із часу створення партія опікувалася державотворчими процесами, прагнула відстояти українські національні інтереси. Так, у 1992 році партія брала участь у боротьбі за українську церкву. Під охороною загонів СНПУ перебували Свято-Успенський собор м. Володимира-Волинського, Свято-Троїцький собор м. Луцька та інші церкви. Після підписання Л.Кравчуком та Б.Єльциним Масандрівських угод з розподілу Чорноморського флоту у вересні 1993 року СНПУ взяла участь у створенні “Надзвичайного комітету порятунку нації і держави” та у вуличних акціях протесту в столиці [5].

16 жовтня 1995 року Міністерство юстиції України зареєструвало Соціал-Національну партію України. У програмі партії зазначалося, що одним з основних завдань партія вбачає завдання “дати можливість українцеві бачити світ українськими очима, повернути йому національний характер”. Одночасно партія замінювала гасло “Самостійна Україна” на гасло “Велика Україна”, мотивуючи це тим, що Україна через геополітичне розташування в центрі Євразії “може існувати тільки як могутня держава, або як самостійна держава не існувати взагалі” [12, с.89–90].

Ще один із пунктів програми СНПУ відкидав від консолідаційних процесів російську меншину, бо оголошував, що “СНПУ вважає Російську державу причиною всіх бід в Україні”. У той же час громадян України запевнялося, що їх свободи “не будуть

межуватися у зв'язку із їхніми поглядами чи діяльністю, крім тих випадків, коли вони будуть направлені на знищення Української держави" [12, с.88, 91].

На виборах 1998 року СНПУ спільно з партією "Державна самостійність України" створили виборчий блок "Менше слів". Члена комітету Уповноважених СНПУ О.Тягнибока було обрано народним депутатом України в Буському виборчому окрузі Львівської області.

14 лютого 2004 року відбувся IX з'їзд, який ухвалив нову назву партії – "Всеукраїнське об'єднання "Свобода" та обрав О.Тягнибока головою партії. 4 липня 2004 р. X з'їзд ВО "Свобода" заявив про намір створити єдину праву силу в такому складі: ВО "Свобода", Конгрес українських націоналістів, Організація українських націоналістів (бандерівці) та Організація українських націоналістів, а також підтримав кандидатуру В. Ющенка на посаду Президента України [5].

ВО "Свобода" брала активну участь у Помаранчевій революції 2004 р., – зокрема в розбудові наметового містечка, в утриманні та налагодженні функціонування "Українського Дому", в блокуванні Адміністрації Президента та Кабінету Міністрів України тощо [6, с.69].

У 2006 році ВО "Свобода" взяла самостійну участь у парламентських та місцевих виборах. Виборчою програмою партії стала "Програма захисту українців", гаслом кампанії – "Ми – у своїй, Богом даній країні". Партія не подолати прохідний бар'єр до Верховної Ради, проте отримала мандати депутатів місцевих рад.

У зв'язку з діяльністю екстремістських проросійських організацій у Криму влітку 2006 року, "антиукраїнської спрямованості і націленості на руйнування суверенітету та цілісності Української держави" Верховної Ради Автономної Республіки Крим, свою позицію щодо державного устрою країни висловила ВО "Свобода". У заяві 11 червня 2006 р. партійне утворення виступило за ліквідацію автономії Криму та перетворення її в Кримську область, щоб "позбавити іноземних окупантів можливості проводити PR-кампанії за сценарієм Кремля" [3]. Пізніше, в інтерв'ю івано-франківській газеті "Репортер" від 14 червня 2007 р. лідер "Свободи" О.Тягнибок засудив будь-які прояви сепаратизму в Україні [14, с.6].

Парламентську виборчу кампанію 2007 р. "Свобода" провела під гаслом "Свобода" – єдина сила Українців!". І цього разу "Свободі" не вдалося подолати прохідного бар'єру, проте результат, порівняно з виборами 2006 р., був більш ніж удвічі вищим. Яскравим явищем цієї виборчої кампанії стали багатотисячні Марші захисту українців, які відбулись у Києві, Харкові, Львові та інших містах [5].

Політична нестабільність у країні, яка не зникла після формування демократичної парламентської коаліції в грудні 2007 р., активізувала сепаратистські сили. У зв'язку з цим 27 червня 2008 р. XIX з'їзд Всеукраїнського об'єднання "Свобода" звернувся до Президента та Верховної Ради України щодо зміни автономного статусу Криму на обласний та щодо скасування спеціального статусу м. Севастополя.

Після початку російсько-грузинської війни в серпні 2008 р. ВО "Свобода" надіслала телеграму до Голови Верховної Ради України А.Яценюка та голів фракцій коаліції демократичних сил у парламенті І.Кириленка та В.Кириленка з вимогою внести в порядок денний 3-ої сесії Верховної Ради та поставити на поіменне голосування питання про призначення всеукраїнського референдуму щодо зміни автономного статусу Криму на обласний та щодо скасування спеціального статусу м. Севастополя.

У разі відмови внесення цього питання в порядок денний сесії або негативного результату голосування ВО "Свобода" зобов'язувалася організувати збір підписів під вимогою призначити всеукраїнський референдум за народною ініціативою [16]. Для підтримки власної ініціативи ВО "Свобода" 2 вересня 2008 р. провела пікетування Верховної Ради України з вимогою змінити автономний статус Криму на обласний та скасувати спеціальний статус м. Севастополя [2].

24 травня 2009 р. відбувся XX З'їзд ВО “Свобода”, який ухвалив зміни до програми партії “Програми захисту українців” та затвердив проект Національної Конституції, розробленої свободівцями під керівництвом професора О.Шевченка. Було також висунуто кандидатуру лідера об'єднання О.Тягнибока на посаду Президента України [5].

Відзначимо, що у свободівському проекті Конституції в статті 5 зазначається, що “Україна є унітарною державою з розвинутою системою місцевого самоврядування”. Натомість у статті 8 проекту свободівці чітко задекларували соборницькі завдання держави – “Українська Держава зобов'язана вживати заходів до об'єднання Української нації, розвитку її національної свідомості, самобутньої етнічної культури, збереження звичаїв, охорони і примноження культурних цінностей українців”. Крім того, було передбачено, що держава “зобов'язана сприяти масовому поверненню в Україну етнічних українців, що мешкають і працюють за кордоном” [8, с.3, 4].

У свою чергу, національні меншини мали право лише на “створення та функціонування культурних організацій, товариств, недільних шкіл з метою факультативного вивчення рідної мови”. Дискримінаційною і не надто придатною до реалізації є також норма проекту конституції, що встановлює співвідношення відсотку українців та представників національних меншин, що “навчаються в середніх спеціальних та вищих навчальних закладах, працюють в органах законодавчої, виконавчої та судової влади всіх рівнів, служать у Збройних Силах України та працюють у правоохоронних органах, в освітній і культурній сферах, охороні здоров'я, мають бізнес, є власниками виробництв” до національного складу населення України [8, с.4, 7].

У розділі V проекту конституції “Територіальний устрій України та місцеве самоврядування” у статті 80 зазначалося, що “територія України є цілісною і неподільною, а державна влада здійснюється шляхом поєднання централізації і широкого місцевого самоврядування територіальних громад”. Систему адміністративно-територіального устрою України мали скласти повіти, міста, селища і села, а розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування передбачалося визначити окремим конституційним законом [8, с.26].

Натомість згідно з “Програмою захисту українців” (зі змінами і доповненнями, внесеними 24 грудня 2011 р.) передбачається забезпечити підвищення ролі місцевого самоврядування шляхом перерозподілу повноважень та фінансових ресурсів між центральними органами влади і органами місцевого самоврядування за принципом формування бюджету “знизу вгору” [11].

Свободівці пропонують здійснити цілий ряд заходів, що мали б посилити єдність країни і мінімізувати роль сепаратистських організацій. Так, вони радять розпочати дії для інтеграції України до європейських структур безпеки: “очистити владу та силові структури від агентури Москви; знешкодити фінансовані Росією підривні організації; делімітувати та демаркувати кордони; погасити осередки сепаратизму; нейтралізувати усі територіальні претензії до України; забезпечити виведення російських військових баз з української території; негайно реформувати та розбудовувати Збройні сили та Військово-морські сили України” [11].

Окремий розділ партійної програми присвячується проблемам Криму і Севастополя. У ньому передбачається винести на всеукраїнський референдум питання про зміну статусу Криму з автономного на обласний та скасувати спеціальний статус міста Севастополя. Місту Севастополю свободівці пропонують надати право вільного порту і запровадити пільговий податковий режим для курортно-рекреаційної економічної діяльності на території Південного та Західного узбережжя Криму.

Напрямок своєї роботи ВО “Свобода” визначала боротьбу за розірвання пролонгації угод про перебування російського Чорноморського флоту в Україні і виведення підрозділів російських військових з території держави до 2017 р. Свободівці

також вимагали посилити контроль над діяльністю російських військових у Криму і здійснити перерахунок орендних ставок за перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України [11].

Задля досягнення соборності ВО "Свобода" пропонувала ухвалити державну програму інтеграції в українське суспільство його кримської частини, що передбачала б економічну, транспортну, культурну, інформаційну та освітню інтеграцію. Планувалося запровадити державні програми репрезентації української культури та мистецтва в Криму і надавати на конкурсній основі підтримку осередкам української культури та україномовним ЗМІ у Криму. Українці Криму мали отримати можливість безперешкодно здобувати освіту рідною мовою в загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах [11].

Після обрання Президентом України в 2010 р. В.Януковича в національно-культурній політиці відбувся ухил на користь національних меншин і посилилася співпраця в міжнародних відносинах з Російською Федерацією. Задля упередження антиукраїнських кроків Президента України В.Януковича свободівці уже в березні 2010 р. оголосили мобілізаційну кампанію "Ставай до лав національної опозиції", що передбачала гуртування в єдину силу українців для акцій захисту українців і відстоювання національних інтересів України [13, с.1, 4].

У своїй практичній діяльності ВО "Свобода" продовжила протидію діяльності антидержавних і сепаратистських організацій і закликала правоохоронні органи дати правову оцінку їх дій та зупинити антиукраїнську роботу. Так, 2 лютого 2010 р. Одеська обласна організація ВО "Свобода" направила звернення до вищих органів влади України з вимогою відреагувати на діяльність антидержавних організацій "Дозор", "Колокол", "Єдіная Русь", "Войско верных казаков Черноморских им. Богдана Хмельницького" [10]. Значного розголосу набув проведений за участі свободівців у квітні 2010 р. Марш пам'яті в честь загиблого в сутичці з антиукраїнським об'єднанням "Антифа" активіста молодіжної організації "Січ" М.Чайки [9, с.4].

На місцевих виборах, що відбулися 30 жовтня 2010 року, "Свобода" здобула представництво у восьми облрадах. А в трьох областях головами облрад стали свободівці [4]. Це дало можливість впроваджувати в західних областях України націоналістичне бачення соборності.

Зрештою, за результатами парламентських виборів 2012 р. ВО "Свобода" набрала 10,44% голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу і виборола перемогу на 12 мажоритарних округах [1]. 22 січня 2013 р. під час відзначення 94-тої річниці з Дня Соборності та 95-тої річниці IV Універсалу О.Тягнибок зазначив, що "соборність України – це безумовна цінність, яка можлива лише за умови самостійності держави; це воля нації до спільного майбутнього і збереження ідентичності української нації, це спільна історія і спільна боротьба сьогодні за українську перспективу; це економічний добробут, соціальна і національна справедливість" [15]. Це визначення засвідчило, що партія відмовляється від вузького трактування "соборності" як прагнення до об'єднання всіх українських етнічних земель чи консолідації українства, а розглядає термін як досягнення українцями загального добробуту й успіху.

ВО "Свобода" займає активну позицію у питанні формування спільної історії. В умовах становлення Української державності, консолідації нації та тиску глобалізаційних процесів зростає необхідність об'єднання навколо спільної історії. Одним з подразників в історичному дискурсі продовжує залишатися проблема руху опору ОУН-УПА в 40–50-х рр. XX століття.

ВО "Свобода" в цьому питанні виступає рішуче за повноцінне визнання вояків УПА борцями за незалежність. У "Програмі захисту українців" партія закликає "визнати боротьбу, яку до кінця 50-х років проводила Організація Українських Націоналістів

(ОУН) та Українська Повстанська Армія (УПА), національно-визвольною боротьбою українського народу. Визнати вояків УПА та підпільників ОУН учасниками національно-визвольної боротьби за державну Незалежність України” [11].

З 2005 р. щорічно 14 жовтня ВО “Свобода” та Київське крайове братство ОУН-УПА організовують Марш УПА у Києві, який стає значною політичною подією. Однак під час використання Упівської тематики ця політична сила намагається закріпити за собою вичерпне право на використання в політичних цілях історичної пам’яті. Безумовно, це не сприяє поширенню історичної правди в суспільстві.

Знаковою подією в 2003 р. стала акція “Волинь пам’ятає”, яку організувала Волинська обласна організація партії. Акція спрямовувалася на відстоювання історичної правди української нації, проти перекручувань польських шовіністів у трактуванні подій 1943 р. на Волині [5].

Контроверсійні оцінки в суспільстві викликає боротьба свободівців проти використання червоних знамен і георгіївських стрічок як символів радянської окупації та імперської присутності, і відзначення свята Дня перемоги 9-го Травня. ВО “Свобода” пропонує відзначати замість Дня перемоги День пам’яті жертв тоталітарних режимів, що загинули під час Другої світової війни [7].

Партія намагається здійснювати консолідаційну політику і в релігійно-культурній сфері. Зокрема, передбачається сприяння у створенні єдиної Української помісної церкви з центром у Києві [11].

Отже, ідеологія ВО “Свобода” у сфері внутрішньої політики базується на забезпеченні незалежності, соборності та унітарності держави на засадах українського націоналізму. Водночас місцеві партійні осередки “Свободи” своєю практичною діяльністю сприяють втіленню в життя ідеї соборної України. Однак зосередженість партії виключно на проблемах української нації певною мірою гальмує консолідацію національних меншин навколо української ідеї. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі українських політичних партій у процесі єднання країни і формування політичної нації через комплексний аналіз їх програмових засад і діяльності.

1. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900>. Сайт відвідано 08.02. 2013 р.
2. ВО “Свобода” вимагає від Верховної Ради України скасувати автономію Криму. – Режим доступу : http://www.tiahnybok.info/diynlist_podia/dokument_004692.html. Сайт відвідано 13.09. 2008 р.
3. ВО “Свобода” стурбовано ситуацією в Криму. – Режим доступу : http://www.tiahnybok.info/dokumenty_zayava/dokument000469.html. Сайт відвідано 9.08. 2006 р.
4. ВО “Свобода”: нові горизонти. – Режим доступу : <http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/020324/>. Сайт відвідано 08.02. 2013 р.
5. Всеукраїнське об’єднання “Свобода” – Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/istoriya/. Сайт відвідано 13.01.2013 р.
6. Зелик Р. Історія СНПУ – ВО “Свобода” // Основи націоналізму. Курс І. / Р. Зелик. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – С. 59–71.
7. Кононов И. 9 мая 2011 года: память, PR, проовкации и война знамен / И. Кононов. – Режим доступу : <http://www.ostro.org/lugansk/politics/articles/181914/>. Сайт відвідано 12.05. 2011 р.
8. Конституція України. Проект Всеукраїнського об’єднання “Свобода”. – Б.м. : б.в., 2009. – 32 с.
9. Марш пам’яті Максима Чайки // Свобода. – 2010. – Квітень. – С. 4.
10. Одеська “Свобода” вимагає покарати організаторів українофобського шабашу. – Режим доступу : <http://ukrhromada.org.ua/media/news-ngo/item/467/>. Сайт відвідано 06.02. 2010 р.
11. Програма ВО “Свобода”. Програма захисту українців. – Режим доступу : http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/. Сайт відвідано 10.10. 2012 р.
12. Програма Соціал-національної партії України // Основи націоналізму. Курс І. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – С. 88–91.
13. Ставай до лав національної опозиції // Свобода. – 2010. – березень. – С. 1, 4.
14. Тягнибок О. Охарактеризувати Ющенка одним словом? – пасічник при владі / О. Тягнибок // Репортер. – Івано-Франківськ, 2007. – 14 черв. – С. 6.

15. Тягнибок О. Соборність України – це безумовна цінність, яка можлива лише за умови самостійності держави / О. Тягнибок. – Режим доступу : <http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/035745/>. Сайт відвідано 08.02. 2013 р.
16. УНІАН. Автономія Криму – загроза національній безпеці України. – Режим доступу : http://www.tiahnybok.info/diyalnist_podia/dokument/004670.html. Сайт відвідано 13.09. 2008 р.

В статье проанализированы программные принципы и соборная деятельность всеукраинского объединения "Свобода". Автор обосновывает, что в центре политической программы и деятельности партии есть объединение страны и развитие Украинской государственности на началах украинского национализма.

Ключевые слова: национализм, соборность, Украина, государственность, партия, унитарный статус, федерализация.

The articles analyzes the program basis and unification activities of the All-Ukrainian union "Svoboda". The author argues that the core of the political program and activities of the party is integration of Ukraine and development of the statehood on the basis of the Ukrainian nationalism.

Keywords: nationalism, integration (sobornist), Ukraine, autonomy, statehood, party, Unitarian status, federalization.